

V.O.B.o.W – WAR excursie naar de Staats-Spaanse Linies op 9 april 2011

Jos Vanackere & Jozef Goderis

Het Sercu-busje zat op één plaatsje na, alweer volledig vol. Plaats voor 20. Er diende nog een zetel voorbehouden voor de gids. 18 deelnemers: twee uit Beveren Roeselare, twee uit Pittem, een uit Schuiverskapelle, een uit Blankenberge, een uit Kuurne, twee uit Kortrijk, een uit Lichtervelde, drie uit Rumbeke-Roeselare en vijf uit Roeselare centrum.

De herwaardering van de relictten van de Staats-Spaanse Linies in het Zeeuws-Vlaamse landschap kadert in een steeds groeiende belangstelling voor cultureel erfgoed in de samenleving. Er werden dan ook wetenschappelijk bodemonderzoek en planvormingsstudies verricht naar deze voormalige verdedigingslinies.

De Staats-Spaanse Linies zijn de restanten van zestiende - en zeventiende - eeuwse militaire verdedigingswerken die zijn aangelegd tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) en de Spaanse Successieoorlog (1702-1713). De Provincies West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, Zeeland, Antwerpen en Noord-Brabant werken samen aan de valorisatie van de Staats-Spaanse Linies, de Zuiderwaterlinie Noord-Brabant, de versterkingen van de stad Antwerpen en de twee fortengordels rond Antwerpen. De linies hebben niet alleen een belangrijke rol gespeeld in de bepaling van de landsgrenzen tussen Nederland en België, maar ook in de verdere geschiedenis van de twee landen.

De forten, linies en stadsversterkingen bieden zowel landschappelijk, recreatief, ecologisch als cultuurhistorisch kansen. 69 deelprojecten spelen hierop in: verschillende forten worden gerestaureerd of gevisualiseerd, er komen nieuwe routes en paden, betere informatievoorzieningen, bezoekerscentra zullen heringericht worden en verschillende evenementen zullen de aandacht richten op de verdedigingswerken. Het project loopt tot 31 maart 2012, er is zo'n 6,8 miljoen euro voorzien.

Wij bezochten er een paar van onder leiding van bekwame plaatselijke gidsen en in ideale weersomstandigheden.

De Damse stadswallen

Bezoek aan het gerestaureerde gedeelte achter d' Oude Schaapskooi o.l.v. gids Roland Defoort, ex-geniesoldaat en medewerker aan de opgravingen.

Foto M. Pype

Rond het historisch centrum van Damme liggen de 17e eeuwse stadsvesten. Die vesten zijn in de vorm van een 7-ster gebouwd en bestaan uit een dubbele ringgracht met wallen. Toen Damme niet langer als vestingstad gebruikt werd, werden de vesten openbaar verkocht en grotendeels aan hun lot overgelaten. Bij het graven van de Damse Vaart werd een deel van de grachten gedempt.

De 80-jarige oorlog tussen de Noordelijke Nederlanden en Spanje was de oorzaak van de uitbouw van Damme tot vestingstad. Damme had op dat moment al een omwalling maar die was niet meer aangepast aan de veranderde manier van oorlogsvoering. Gevolg: tussen 1615 en 1620 werd door de Spanjaarden een nieuwe verdedigingsgordel aangelegd in de vorm van een 7-ster.

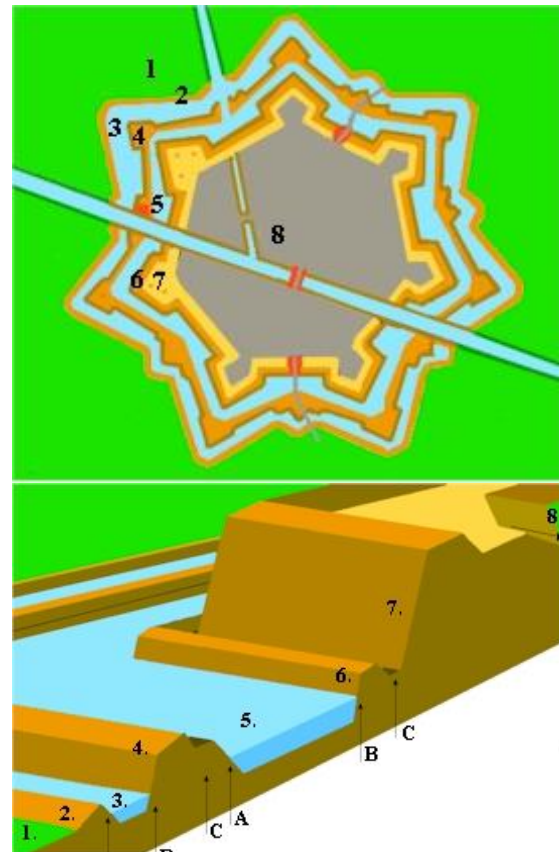
Damme was belangrijk omwille van haar ligging op het kanalenet, omdat het dicht tegen het vijandelijke Sluis ligt en ideaal gelegen is om Brugge te kunnen verdedigen.

De monding van het kanaal "de Lieve" (Damme - Gent) werd binnen de stadsmuren geleid en kwam de stad binnen via een overdekte waterpoort. Die poort werd later als wapenopslagplaats (*kazemat*) gebruikt en bestaat nog steeds. Door de aanleg van de nieuwe stadswallen, moesten een aantal gebouwen, zoals de oude stadspoorten, afgebroken worden. Men kon de stad nu enkel nog binnen via 2 nieuwe poorten.

In 1702 werden de vesten uitgebreid met een bijkomend hoornwerk in de richting van Sluis. Een militaire gouverneur bestuurde de stad en Damme zou een vestingstad blijven tot 1760. In 1786 werden de gronden van de vesten openbaar verkocht en begon het verval in te treden.

De dubbele omwalling is nog steeds goed te zien, maar heeft veel geleden onder de tand des tijds. Een groot deel van de omwallingen is nu eigendom van de vzw Natuurpunt. Het doel is de wallen rond Damme volledig te herwaarderen. In 2001 werd een deel van de buitenste omwalling al opnieuw hersteld, daarbij werden de resten van een oude constructie gevonden. Het zou hier kunnen gaan om de Brugse poort. De stadsvesten zijn natuurgebied geworden waar planten en een aantal, zelfs heel zeldzame, diersoorten een ideaal biotoop hebben gevonden.

Onderstaande digitale tekeningen geven je een beeld van hoe de omwalling van Damme rond 1650 er uit zag.

1. veld 2. glacis 3. ravelijngracht 4. ravelijn 5. hoofdgracht 6. onderwal 7. hoofdwal of bastion 8. centrum stad A. contrescarp B. escarp C. bedekte weg (Bron Hendrik De Leyn)

Fort van Beieren

Bezoek aan het 'Provinciedomein Fort van Beieren' (01.09.2000), 25 ha, gelegen op het grondgebied van Koolkerke, Brugge, o.l.v. gids Paul Van den Broeck.

Foto M. Pype

Deze overblijfselen van een aarden fort uit het begin van de 18de eeuw en de site van een in

1956 afgebroken kasteel kan je het best ontdekken en zien herleven met deze deskundige en aangename gids. Zoniet mis je veel en blijft slechts een zeer deugdloze natuurwandeling bij. Wat op zich al de moeite waard is.

In 1998 werd het domein door de provincie aangekocht. Een netwerk van paden laat de bezoeker kennis maken met een gevarieerd landschap met vooral bos, weiden, aarden wallen, gedeeltelijk dichtgegroeide grachten, de overblijfselen van een ommuurde moestuin, een hoevecomplex en kromgewaaide Marilandica-populieren. Ook de fietsers kunnen aan hun trekken komen op de aangelegde fietsverbinding ten noorden van het fort, tussen de Damse Wegel en de Damse Vaart, langs de buitenwal van het fort.

Het aarden fort, wellicht uit 1704, voorafgegaan door een uitgestrekt kampement tussen de Damse Vaart en de nu verdwenen Soete Vaart of Oud Zwin bestemd voor 5 bataljons, bestaat uit een dubbele verdedigingsgordel, een hoofdwal en een gracht met 4 bastions en aan de zuidwestzijde een ravelijn, nu eiland genoemd. Het binnenfort wordt omgeven door hoge aarden wallen en een brede gracht. De buitenste gordel is grotendeels genivelleerd. Het 'glacis' is nog duidelijk waar te nemen. De hoofdgracht bestaat nog, maar is in de noordhoek, bij de hoeve *Strubbe* plaatselijk gedempt. Het is de bedoeling grote delen van dit aarden fort in ere te herstellen.

Gezien de snel evoluerende politieke en militaire situatie heeft het Fort zeer tijdelijk gefunctioneerd. Slechts enkele jaren verbleven er soldaten in tenten en wellicht in houten barakken tot in 1748.

Aan de zuidkant van dit domein stond een kasteeltje daterend uit 1609 en genoemd naar de plaatselijke landvoogd. De kasteel eigenaar kon na het verlaten van het fort de terreinen aankopen. Onze gids vertelde dan uitvoerig de geschiedenis van dit kasteeltje. Een geschiedenis van vrijgevochten Fransgezinde, republikeinse Bruggelingen, van een

hoogzwangere dienstmeid en een adellijke echtgenote, die belust op wraak gifmengster werd en een minnaar nam waarmee ze het hazenpad koos om aan het gerecht te ontsnappen. De familie van Severen-De Knuyt waren de laatste eigenaars. Het kasteel werd in 1956 afgebroken nadat de Duitsers in de 2de WO het hadden bezet.

De toelichting in Koolkerke in het Fort van Beieren liep wat langer uit dan verwacht. Doch gids Paul Van Den Broeck wilde er alles uit halen om ons naar behoren in te lichten over de geschiedenis van het fort en het kasteel. De naam "Fort van Beieren" verwijst naar de toenmalige landvoogd van de Zuidelijke Nederlanden Maximiliaan Emanuel van Beieren.

Middagmaal op het terras van Cafeteria "Fort van Beieren" Foto J. Goderis

De presentatie was er heel verzorgd en Mevrouw Janik Van Nevele deed al wat ze kon om ons in minder dan een uur te bedienen.

We kwamen echter een kwartier te laat in Retranchement. Zo hebben we onze gids Hans Vercouteren daar terplekke gemist. Wij hebben hem te vergeefs gezocht, deden rondvraag in het centrum maar hij kwam niet opdagen ofwel kon hij niet een kwartiertje op ons wachten.

Olieschans

We reden dan maar door naar de Olieschans in Aardenbrug.

Foto R. Swaenepoel

Gids en conservator van het archeologisch museum in Aardenbrug, Arco Willeboordse stak boven onze hoofden uit, letterlijk en figuurlijk qua kennis van zaken.

IJzendijke

In IJzendijke eveneens behoorlijke gidsen.

Foto J. Goderis

In het museum werden we begeleid door Mevrouw Jenny Vandemeulen, o.m. in de gelegenheidstentoonstelling "In de voetsporen van Napoleon".

We bekeken vervolgens de video met gegevens over de Staat-Spaanse linies. Een didactische voltrefter!

Nel Bonduel, leidde ons met een zekere voorliefde binnen in de Hervormde Kerk. (Ietwat buiten het thema van de Staat-Spaanse linies). Maar even buiten IJzendijke kwamen we dan toch weer op het onderwerp van de dag. Zij rondde haar gidsbeurt trouwens af met het verhaal en het

schaakbord rond Prins Maurits te bekijken op het marktplein van IJzendijke.

Foto J. Goderis

Wie was Prins Maurits van IJzendijke?

Een leger van 11.500 man onder leiding van Prins Maurits landde in het voorjaar van 1604 op de kust van West-Zeeuws-Vlaanderen. De Staten Generaal had opdracht gegeven om Oostende te ontzetten dat door de Spanjaarden was belegerd. De invasievloot trok samen bij het fort Rammekens te Vlissingen en zette koers naar Cadzand met de bedoeling via het Zwin naar Oostende op te trekken. Door de enorme overstromingen diende het leger doorheen het binnenland te trekken om zich vervolgens toe te spitsen op de belangrijke havenstad Sluis. Na een korte belegering moest Sluis zich overgeven op 19 augustus 1604. Vanaf die tijd werd dit gedeelte van Vlaanderen Nederlands grondgebied.

De Staten Generaal bezat nu West-Zeeuws-Vlaanderen en beheerste zo de monding van de Schelde. Zo kon men de zeehandel van de havenstad Antwerpen blokkeren. Amsterdam werd daardoor in de "Gouden eeuw" de belangrijkste havenstad van Europa door de uitschakeling van Antwerpen, zijn belangrijkste concurrent.

De gevolgen van de inname van West-Zeeuws-Vlaanderen waren zeer groot. Het gebied veranderde gaandeweg van Vlaams naar Hollands, van katholiek naar protestant en van handelsgebied naar landbouwstreek. De regio is in de loop van de eeuwen een interessante

smeltkroes geworden van een reeks invloeden en is zowel Vlaams als Zeeuws.

De schans Isendyck

Bij de verovering van West-Zeeuws-Vlaanderen door Maurits nam hij één van de eerste schansen, het toenmalige Isendyck, in. Deze aarden versterking, aangelegd door de Spanjaarden is later, net als Retranchement, Sluis, Aardenburg en Oostburg onder leiding van zijn ingenieur Simon Stevin (standbeeld in Brugge), veranderd in de vesting IJzendijke. Foto Roland Swaenepoel

Het beeld van Prins Maurits in IJzendijke

Je kan je afvragen : Wat doet dit bronzen beeld met typisch 17de eeuwse Spaanse kraag, zo op de hoek van de Markt van IJzendijke? De in brons uitgevoerde Prins Maurits is de realisatie van de beeldend kunstenaar Guido Metsers. In mei 2004 werd het beeld hier geplaatst precies 400 jaar nadat Prins Maurits IJzendijke innam.

Foto R. Swaenepoel

Dit kunstwerk kwam tot stand in opdracht van de gemeente Sluis en werd medegefinancierd door de Euregio Scheldemond.

Het schaakspel

Het beeld stelt Prins Maurits van Nassau voor. In de vorm van een schaakbord ligt Zeeuws-Vlaanderen als een slagveld voor hem. De Prins daagt zijn tegenstander, de Spaanse bevelhebber Spinola uit om hem een tegenzet te laten doen. Het beeld toont heel wat details: het heeft een putje in de borstkuras, in die tijd aangebracht door het afvuren van een kogel. Het harnas diende kogelbestendig ofwel "scheutvry" te zijn. De schaakstukken stellen elk een personage voor. De bekendste is Johan van Oldenbarneveldt, de rivaal van Prins Maurits. Johan staat er bij met zijn afgehakte hoofd in zijn hand.

Het was eveneens een dramatisch moment tijdens de inname van Isendyck, toen Hans de Trompetter werd gedood. Om met de Spaanse bezetters te onderhandelen gaf Hans een trompetsignaal. Door een misverstand werd Hans door een Italiaanse huurling gedood. Sommige verdedigers zagen het niet meer zitten en schoten zichzelf door het hoofd. Een enkeling toonde minachtend zijn achterwerk aan zijn tegenstander. Op veld d6 staat de zwarte koning Spinola "schaak" door het paard f7. De koning moet zichzelf in veiligheid brengen. Daardoor kan het witte paard de zwarte toren op h8 (Isendyck) innemen.

We sloten het bezoek aan IJzendijke af met een glaasje in de bierkelder van de oude Brouwerij "Cadsandria".

Foto J. Vanackere

De Raad van bestuur van V.O.B.o.W. wil onze buschauffeur Mathias Sercu hartelijk danken en niet te vergeten de 18 enthousiaste

medereizigers die hun tevredenheid niet onder stoelen of banken staken.

Onze oprechte dank gaat evenzeer naar Mathieu de Meyer voor het opstellen van het gevarieerd programma dat hij zelf heel graag

had geleid. Door onvoorziene omstandigheden diende hij zes alternatieve gidsen in te schakelen.

Wij wensen hem een spoedig herstel toe en een goede vaart in zijn nieuwe functie in het museum van Raversijde